

УДК 338.242.4

Біла І.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії**Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

Іллічова Е.І.

*магістр**Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова***СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА****WORLD EXPERIENCE OF STATE-PRIVATE PARTNERSHIP****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено світовому досвіду реалізації державно-приватного партнерства, яке здатне вирішити багато проблем господарської практики країн із ринковою економікою. Проаналізовано характерні ознаки державно-приватного партнерства та основні етапи його становлення. Визначено, що найбільш ефективна взаємодія держави і бізнесу є тоді, коли їх цільові орієнтири співпадають. Аналіз світового досвіду використання механізмів державно-приватного партнерства дав змогу виявити аспекти його успішної реалізації, а саме: розвиненість ринкової торгівлі та паритетність у взаємовідносинах держави і бізнесу; використання державно-приватного партнерства в інфраструктурній сфері та сферах, які раніше були державними; створення спеціальних інституційних організацій, відповідальних за дотримання всіх регламентованих умов; обґрунтований вибір пріоритетної сфери з використання механізмів державно-приватного партнерства; деталізована процедура аналізу всіх боків проектів державно-приватного партнерства; обґрунтований і двосторонній розподіл ризиків і завдань державно-приватного партнерства; вдосконалення інструментів стимулювання інноваційного розвитку економіки, у тому числі за допомогою трансферу інновацій.

Ключові слова: держава, бізнес, підприємницький сектор, державно-приватне партнерство, світовий досвід державно-приватного партнерства.

АННОТАЦІЯ

Статья посвящена мировому опыту реализации государственно-частного партнерства, которое способно решить многие проблемы хозяйственной практики стран с рыночной экономикой. Проанализированы характерные признаки государственно-частного партнерства и основные этапы его становления. Определено, что наиболее эффективное взаимодействие государства и бизнеса проявляется тогда, когда их целевые ориентиры совпадают. Анализ мирового опыта использования механизмов государственно-частного партнерства позволил выявить аспекты его успешной реализации, а именно: развитость рыночной торговли и паритетности во взаимоотношениях государства и бизнеса; использование государственно-частного партнерства в инфраструктурной сфере и сферах, которые ранее были государственными; создание специальных институциональных организаций, ответственных за соблюдение всех регламентированных условий; обоснованный выбор приоритетной сферы использования механизмов государственно-частного партнерства; детализированная процедура анализа всех сторон проектов государственно-частного партнерства; обоснованное и двустороннее распределение рисков и задач государственно-частного партнерства; совершенствование инструментов стимулирования инновационного развития экономики, в том числе с помощью трансфера инноваций.

Ключевые слова: государство, бизнес, предпринимательский сектор, государственно-частное партнерство, мировой опыт государственно-частного партнерства.

ANNOTATION

The article is devoted to the world experience of the implementation of public-private partnership, which is able to solve many problems of economic practice of countries with a market economy. The authors analyzed the characteristic features of public-private partnership and basically the stages of its formation. It was determined that the most effective interaction between government and business is the presence of common targets. The analysis of world experience in the use of public-private partnership mechanisms allowed authors to identify aspects of its successful implementation, namely, the development of market trade and parity in the relationship between the state and business; the use of public-private partnerships in the infrastructure sector and areas that were previously state-owned; creation of special institutional organizations responsible for compliance with all regulated conditions; basing choice of priority sphere on use of mechanisms of public-private partnership; detailed procedure for analyzing all parties involved in public-private partnership projects; a substantiated and bilateral division of risks and tasks of public-private partnership; improvement of tools for stimulating the innovative development of the economy, including through the transfer of innovations.

Keywords: state, business, business sector, public-private partnership, world experience of public-private partnership.

Постановка проблеми. У господарюванні економічно розвинених країн, а також країн, що розвиваються, все більше набуває активності застосування різних форм партнерства держави та приватного бізнесу в різних галузях національної економіки. Таке партнерство допомагає активізувати інноваційні процеси, підвищити інвестиційну спрямованість економіки, забезпечити довгострокове соціально-економічне зростання, тобто вирішити багато проблем практики господарювання. Використання різноманітних форм державно-приватного партнерства має великий потенціал, особливо для пострадянських країн, які й досі не знайшли форм оптимальної участі держави в регулюванні бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним із застосуванням різноманітних механізмів взаємодії держави та приватного бізнесу, присвятили свої роботи такі відомі вчені, як В. Варнавський, С. Данасарова, Н. Діденко, А. Кредісов, Я. Жаліло, І. Запатріна, О. Кужель, К. Ляпіна, К. Павлюк, О. Полякова, Ф. Узунов та ін. Цими науковцями висвітлено проблеми розвитку бізнесу, запропоновано важелі його підтримки, роз-

глянуто сутність та роль державно-приватного партнерства, висвітлено потенційні можливості та інтереси сторін у його використанні, виявлено переваги та недоліки такої форми партнерства. Дослідження чинників, що визначають успішність застосування державно-приватного партнерства проводили такі зарубіжні вчені, як Р. Скліт, А. де Палма, Л. Лерут, Дж. Пруньє, М. Хаммамі, Ж.-Ф. Руханьяніко та Е. Схо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій із досліджуваної проблематики та їх наукову цінність, державно-приватне партнерство не набуло широкого розповсюдження в Україні, що актуалізує дослідження світового досвіду його здійснення.

Мета статті полягає у дослідженні світового досвіду державно-приватного партнерства для переосмислення взаємодії держави та бізнесу та пошуку найдієвіших механізмів її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній науці державно-приватне партнерство є досить досліджуваним явищем. Наприклад, В. Варнавський зазначає, що державно-приватне партнерство – це інституціональний та організаційний альянс між державою й бізнесом для реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно значущих проектів у широкому спектрі сфер діяльності [5, с. 21]. За С. Данасаровою державно-приватне партнерство – це домовленість між державною і приватною структурами про спільну реалізацію суспільно-значущих проектів найбільш ефективним способом і за більш низької вартості, ніж держава зможе здійснювати самостійно [6, с. 8]. М. Циганкова акцентує увагу на унікальності механізму державно-приватного партнерства, який дає змогу реалізовувати інвестиційні проекти без використання фінансових пільг [11, с. 102]. На думку К. Павлюка та С. Павлюка, трактування поняття державно-приватного партнерства включає конструктивну взаємодію держави, приватного сектору, громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності [9]. Англійський учений Г. Ецковіц акцентує увагу на дослідженні питань формування нового інституціонального середовища як передумови мотивації приватного сектора до участі в державно-приватному партнерстві [1].

Характерними ознаками державно-приватного партнерства є такі:

- сторонами державно-приватного партнерства є держава в особі органів державної або муніципальної влади і приватний бізнес в особі виконавця і постачальника ресурсів;
- взаємодія сторін закріплюється на офіційній, юридичній основі;
- взаємодія сторін має рівноправний характер та довгострокову перспективу;
- державно-приватне партнерство має чітко виражену публічну, суспільну спрямованість;

- у процесі співпраці сторін об'єднуються їх ресурси і внески;

- фінансові ризики і затрати, а також досягнуті результати розподіляються між сторонами у наперед визначених пропорціях;

- метою такого партнерства є реалізація суспільно важливих проектів та програм у масштабах усієї країни або ж окремих регіонів;
- забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера;

- внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством;

- поєднання ресурсів державного і підприємницького секторів для досягнення спільної мети;

- спрямованість на реалізацію спільних завдань та інтересів держави і підприємницького сектору [3].

У світовій практиці державно-приватне партнерство спрямоване на залучення приватних інвестицій (як власної країни, так й іноземних) на довгострокових умовах для фінансування та управління громадською інфраструктурою. Вибір початкового напрямку використання означеного механізму залежить передусім від економічного та соціального рівнів розвитку країни або певної області.

Механізм державно-приватного партнерства за рахунок різноманіття форм, видів і сфер його застосування є інструментом вирішення певних завдань довгострокового характеру в різному контексті – від застосування тільки інфраструктурних і соціальних проектів загальнодержавного рівня до адаптації і розроблення особливо перспективних технологій для новітніх точок зростання саме там, де розташовуються місткий людський капітал і науковий потенціал.

Світова практика використання державно-приватного партнерства показує, що подібний механізм співробітництва доцільний для запровадження в країнах, де держава і бізнес мають спільний економічний інтерес, проте не можуть розвиватися і працювати незалежно один від одного. Спільний економічний інтерес держави і бізнесу виникає тоді, коли цільові орієнтири держави у взаємодії з бізнесом та цільові орієнтири бізнесу у взаємодії з державою мають точки перетину.

Так, держава, взаємодіючи з бізнесом, прагне до: досягнення глобальних цілей спільними зусиллями; використання потенціалу підприємницького сектору для суспільного блага; залучення приватного бізнесу до реалізації стратегій соціально-економічного розвитку та розбудови інфраструктури економіки; розширення партнерства у сфері реалізації інноваційних проектів тощо. Своєю чергою, бізнес, взаємодіючи з державою, прагне до: наявності ефективного середовища для розвитку бізнесу та захисту своїх інтересів; функціонування

«незахоплених» корупцією державних структур; прозорості різних форм взаємодії держави з бізнесом, які б функціонували на паритетній основі, та можливості отримання фінансової допомоги на реалізацію суспільно корисних завдань.

Незалежно від національних особливостей країни, розвиток світового державно-приватного партнерства включає три основні етапи (табл. 1).

Більшість країн у сучасному світі знаходяться лише на першому етапі формування державно-приватного партнерства. До третього етапу змогли розвинути механізм державно-приватного партнерства лише Великобританія, Австралія, Південна Корея та Ірландія (остання приєдналася до цього списку нещодавно). На другому етапі знаходяться майже всі країни Європи (Франція, Німеччина, Іспанія, Італія), а також США, Канада й Японія. На першому етапі знаходяться пострадянські країни, країни Латинської Америки та Східної Європи [2]. У зв'язку із цим варто зазначити, що помилок реалізації даного механізму можливо уникнути в разі підготовки обґрунтованої політичної бази, взявши за приклад країни, які вже дійшли до вищого ступеня розвитку державно-приватного партнерства: Австралію та Ірландію – у сфері дорожнього будівництва; Великобританію – у сфері будівництва лікарень, освітніх установ, а також військової інфраструктури; Нідерланди – у сфері будівництва житла муніципального значення.

Найбільш успішним і показовим є досвід співпраці державного і приватного секторів у Великобританії. Починаючи з 1990-х років у країні було затверджено та реалізовано близько 600 проектів державно-приватного партнерства, на які припадає 15% загального обсягу капітальних інвестицій усього публічного сектору [2]. Саме ця країна лідирує серед країн «Великої сімки» за кількістю заключених договорів із державно-приватного партнерства: щорічно тут укладається близько 80 нових угод із партнерства, які забезпечують 17% економії держав-

ного бюджету [7, с. 8]. Найбільш популярною формою державно-приватного партнерства у цій країні є «Приватна фінансова ініціатива», розвиток якої пов'язаний із пошуком способів поліпшення послуги для населення, зменшуючи навантаження на державний бюджет.

Найбільш характерними ознаками «Приватної фінансової ініціативи» у Великобританії є: наявність розгляду всіх угод із боку поліпшення рівня життя населення, а не з боку появи нових активів у державі; розподіл повноважень між державою та бізнесом – приватний сектор бере на себе довгострокові зобов'язання щодо обслуговування активів, а держава – умову забезпечення постійного попиту на певний товар чи послугу; розподіл ризиків між приватним і державним секторами; використання співвідношення «ціна – якість» як показника ефективності використання державно-приватного партнерства [8].

Важливо, що вирішення найактуальнішого питання сучасного розвитку – трансферу інновацій – зарубіжні країни вирішують саме за допомогою державно-приватного партнерства. Для цього створюються спеціальні структури для супроводу інноваційних проектів. Так, у США необхідне дотримання стандартів інноваційної стратегії. На цій основі територія країни поділяється на певні частини: територію з високотехнологічним виробництвом (Каліфорнія, Массачусетс); територію з відносно стабільною промисловістю (Нью-Йорк, Північна Кароліна, Пенсильванія); територію з незначними природними ресурсами (Флорида, Міннесота, Техас) [12].

В Ірландії через механізми державно-приватного партнерства реалізується ціла низка інфраструктурних проектів в енергетиці, транспорті, сфері соціальних послуг на основі прийнятої концепції із централізованим органом у цій сфері – Центральний відділ із державно-приватного партнерства [10].

Прикладом реалізації довгострокового державно-приватного партнерства є досвід Нідерландів. У цій країні запроваджена програма

Таблиця 1

Етапи розвитку державно-приватного партнерства в світі

Ступінь розвитку державно-приватного партнерства (ДПП)	Характерні особливості
I етап	<ul style="list-style-type: none"> – формування політичної основи ДПП; – виокремлення й уведення в обіг основних понять ДПП; – заснування ринку послуг ДПП; – виокремлення першочергових проектів
II етап	<ul style="list-style-type: none"> – створення структур ДПП; – формування нормативно-правової бази; – розвиток і розширення проектів із включенням до їх складу нових об'єктів господарювання; – написання і публікація практичних методологічних посібників
III етап	<ul style="list-style-type: none"> – моделі ДПП, уведені у використання, набули популярності; – ліквідовані правові недоліки держави, що заважали розвитку ДПП; – зростає обсяг контрактів на основі ДПП; – зростає обсяг інвестувань в інфраструктуру держави

Джерело: складено на основі [2]

партнерства у сфері транспорту та інфраструктури, яка мала на меті залучення приватного сектора до суспільних проектів. Особливістю такого співробітництва є наявність гарантії як для держави, так і приватного сектора. Включення проектів до цієї програми в Нідерландах є досить деталізованим процесом, який має назву «процес MIRT». Основними його етапами є: 1) аналіз ринку (кон'юнктури, тенденцій, учасників тощо); 2) аналіз витрат та вигід проекту; 3) застосування компаратору державно-приватного партнерства, тобто його аналіз порівняно з аналогічними; 4) оцінка можливості включення проекту до Інтегрованої бюджетної моделі та до Багаторічної програми у сфері транспорту та інфраструктури (MIRT); 5) застосування компаратору державного сектора; 6) прийняття рішення щодо включення проекту до Багаторічної програми у сфері транспорту та інфраструктури [4].

У Китаї система державно-приватного партнерства має значний потенціал у використанні, особливо через такі його форми, як концесії та контракти. Специфікою є переважання ролі державного апарату, особливо в соціальній сфері та галузі бюджетного фінансування. Хоча не можна не зазначити, держава поступається останнім часом приватному капіталу та перекладає відповідальність у реалізації деяких проектів на приватний сектор економіки, наприклад водопостачання, очищення стічних вод тощо [12].

У Франції та Італії державно-приватне партнерство розповсюджено у формі концесії. За допомогою такої форми взаємодії державного і приватного секторів утримується баланс між великими і малими державними проектами. Найрозповсюдженішими сферами використання державно-приватного партнерства є сфера надання адміністративних послуг та інфраструктура: водопостачання, спорудження автомагістралей. Подібною є співпраця держави і бізнесу у Швеції, однак особливістю є розподіл повноважень: держава є оператором проектів, а бізнес несе всі ризики [7, с. 9].

Висновки. Аналіз світового досвіду використання механізмів державно-приватного партнерства дав змогу виявити такі аспекти, що забезпечують успішність його реалізації:

- розвиненість ринкової торгівлі та паритетність у взаємовідносинах держави і бізнесу;
- використання державно-приватного партнерства в інфраструктурній сфері та сферах, які раніше були державними: загальній освіті, охороні здоров'я, водопостачанні, будівництві доріг тощо;
- створення спеціальних інституційних організацій, які були б відповідальні за дотримання всіх регламентованих у контрактах умов державно-приватного партнерства, у тому числі за цільове використання інвестиційних коштів;
- обґрунтований вибір пріоритетної сфери з використання механізмів державно-приватного

партнерства, наприклад автодороги у США, охорона здоров'я й освіта у Великобританії, освіта у Німеччині, охорона здоров'я в Італії, Франції та Канаді;

- деталізована процедура аналізу всіх боків проектів державно-приватного партнерства;
- обґрунтований і двосторонній розподіл ризиків і завдань державно-приватного партнерства;
- вдосконалення інструментів стимулювання інноваційного розвитку економіки, у тому числі за допомогою трансферу інновацій.

Використання саме названих аспектів державно-приватного партнерства, які забезпечують успішність його реалізації, дадуть змогу, на нашу думку, ефективно використовувати цей механізм для подальшого розвитку вітчизняної економіки. Можливі наслідки їх запровадження у вітчизняній економіці стануть напрямом наших подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Etzkowitz Henry. The triple helix: university-industry-government innovation in action. New York; London: Routledge, 2008. 164 p.
2. Агазарян Н.В. Анализ мирового опыта применения механизма государственно-частного партнерства. Государственно-частное партнерство. 2016. Т. 3. № 2. С. 151–172.
3. Біла І.С., Петришина Н.В. Особливості державно-приватного партнерства в сучасних умовах в Україні. Сталий розвиток економіки. 2012. № 2. С. 36–39.
4. Білоус А.О. Світовий досвід впровадження системи державно-приватного партнерства в Україні. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 112(2). С. 299–306. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2013_112%282%29_38.
5. Варнавский В.Г. Альянс на неопределенный срок. ФельдПочта. 2004. № 29. С. 5–11.
6. Данасарова С.Д. Институт частно-государственного партнерства: становление и развитие в России: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.01; Восточно- Сибирский гос. технологич. ун-т. Улан-Удэ, 2007. 24 с.
7. Кредисов А.І., А.О. Білоус Державно-приватне партнерство: світовий досвід та його використання в Україні. Економіка України. 2016. № 2(651). С. 4–15.
8. Офіційний сайт центру розвитку ДПП у Великобританії. URL: <http://www.partnershipsuk.org.uk>.
9. Павлюк К.В., Павлюк С.М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. Наукові праці КНТУ. 2010. № 17. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2010_17/stat_17/02.pdf.
10. Узунов Ф.В. Зарубіжний досвід формування та розвитку державно-приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 124–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_14_31.
11. Циганкова М.О. Ідентифікація інвестиційного партнерства держави та бізнесу. Економіка і прогнозування. 2006. № 2. С. 101–116.
12. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства і можливість його адаптації в Україні / О.О. Шутаєва, В.В. Побірченко, М.О. Грищенко. Економіка: теорія та практика. 2015. № 1. С. 47–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econom_2015_1_9.